

«اطلبوا العلم ولو بالصين»؛ نشان‌گر اهمیت علوم بشری/ لزوم تقید دینی پژوهش و مصرف این علوم

علوم تجربی ربطی به دین ندارند و بر اساس این فرمایش پیامبر(ص) که «اطلبوا العلم ولو بالصين»، علمی بشری هم وجود دارد و این پیش‌فرض که همه علوم باید دینی باشند با آن در تضاد است، در عین حال، این علوم در دو مرحله پژوهش و مصرف نتایج باید مقید به دین باشند.

علوم تجربی ربطی به دین ندارند و بر اساس این فرمایش پیامبر(ص) که «اطلبوا العلم ولو بالصين»، علمی بشری هم وجود دارد و این پیش‌فرض که همه علوم باید دینی باشند با آن در تضاد است، در عین حال، این علوم در دو مرحله پژوهش و مصرف نتایج باید مقید به دین باشند.

حجت‌الاسلام والمسلمین احمد مبلغی، رئیس دانشگاه مذاهب اسلامی، در گفت‌وگو با خبرگزاری بین‌المللی قرآن (ایکنا)، در باب فرصت‌ها و آسیب‌های دین‌شناسی علمی، ابتدا به گونه‌شناسی علوم از حیث نسبت داشتن با دین پرداخت که در بخش قبل این گفت‌وگو، تعریف، حدود و معیار علم دینی تمام‌عیار و علم مستفید از دین ارائه شد و اکنون دو دسته دیگر از علوم از حیث نسبت‌داری با دین، یعنی علم متمرکز بر علم دینی به عنوان موضوع و علم بشری تمام‌عیار اما مقید به دین مورد بحث قرار گرفته که در ادامه می‌آید.

بخش اول این گفت‌وگو را در این‌جا بخوانید!

علمی با موضوع يك علم دینی

حجت‌الاسلام مبلغی درباره سومین دسته علوم از حیث نسبت داشتن با دین اظهار کرد: سومین دسته علمی هستند که به مطالعه يك علم دینی می‌پردازند. در این سنخ علم، روش‌شناسی علم دینی و پیش‌فرض‌های عالمان در يك علم دینی مطالعه می‌شود. روشن است که مقصود از روش‌شناسی چیزی غیر از خود روش است که مورد بهره‌گیری قرار می‌گیرد و منظور از مطالعه، شناسایی و تعیین روش است که معمولاً به عنوان يك مطالعه درجه دوم (فلسفه علم) مطرح می‌شود.

تنها نسبت علوم تجربی و تکنولوژیک با دین از آن جهت است که دین در چند مقوله این علوم دخالت می‌کند. یکی این که اصل اقدام به این علوم در حیطه دآوری و تجویز علوم دینی قرار می‌گیرد ... یا گاهی ورود برخی پژوهش در برخی از علوم تجربی را در مواردی غیرمجاز می‌شمرد

وی این فعالیت دانشی را از دو نظر بشری دانست و اظهار کرد: وجه اول بشری بودن این دانش این است که این دانش نیز همانند فعالیت علمی در خود علم دینی، واقعیت و ماهیتی قائم به تلاش بشری دارد؛ یعنی در ذهن بشر، مفاهیم آن شکل می‌گیرد و اقدام‌کننده، فهم‌کننده و تولیدکننده گزاره‌های آن عالمان هستند، نه خداوند و دین، هر چند این فعالیت در علم دینی بر اساس منابع دینی انجام می‌گیرد.

مبلغی وجه دوم بشری بودن فعالیت دانشی در این حوزه را در این دانست که منابع مطالعه يك علم دینی الزاماً قرآن و سنت نیستند و در توضیح این نکته بیان کرد: منابع در خود فقه دینی است، ولی در فلسفه این علم دینی لزوماً به سراغ منابع دینی نمی‌رویم، بلکه عمدتاً با رجوع به عقل، عقلاء، تاریخ و وضعیت‌های اجتماعی که سنت در آن صدور یافته یا رأی فقیه در آن شکل گرفته است،

رییس دانشگاه مذاهب اسلامی افزود: از این رو می‌توان گفت فلسفه علم دینی، علمی با منابع صرفاً دینی نیست، بلکه عمدتاً مطالعه‌ای فلسفی است. در این علم در چارچوب فلسفه علم و روش‌شناسی علم، به سراغ خود آن علم دینی می‌رویم تا آن را بشناسیم و منابع و روش‌های آن را به توصیف و تحلیل بگذاریم.

علوم بشری ولی مقید به دین

حجت‌الاسلام مبلغی درباره دسته‌ای از علوم که نه دینی‌اند و نه مستفید از دین و نه به بحث درباب علمی دینی می‌پردازند، بیان کرد: این دسته از علوم که فنی، تجربی و تکنولوژیک هستند، ربطی به دین ندارند. هنگامی که پیامبر(ص) فرمودند: «#171؛اطلبوا العلم ولو بالصین» آشکار می‌شود که علوم بشری هم وجود دارد. در چین علم دینی که وجود نداشت. اگر این پیش‌فرض که همه علوم باید دینی باشند، درست باشد، احاله پیامبر(ص) ما را به چین، بی‌معنا می‌شود؛ زیرا طبیعتاً علم در چین علمی فنی و تجربی بوده است. در خصوص این علوم، خواه بشر متدین باشد یا نباشد، مسلمان باشد یا نباشد به این سنخ تکنولوژی و یا علوم می‌تواند دست یابد. آنچه شرط دست‌یابی است، شرایط خاص از قبیل قدرت علمی و تجربی و آزمایشگاهی است و لاغیر.

فلسفه علم دینی، علمی با منابع صرفاً دینی نیست بلکه عمدتاً مطالعه‌ای فلسفی است. در این علم در چارچوب فلسفه علم و روش‌شناسی علم، به سراغ خود آن علم دینی می‌رویم تا آن را بشناسیم و منابع و روش‌های آن را به توصیف و تحلیل بگذاریم

وی با بیان این مطلب که بنابراین، این علوم به لحاظ محتوای علمی خود ارتباطی به دین ندارند، اظهار کرد: تنها نسبت این علوم با دین از آن جهت است که دین در چند مقوله این علوم دخالت می‌کند. یکی این که اصل اقدام به این علوم در حیطه داوری و تجویز علوم دینی قرار می‌گیرد؛ فی‌المثل فقه (یا اخلاق دینی) می‌گوید: واجب است این علوم برای تأمین نیازهای بشر، تعمیق یابد؛ همانطور که در فقه آمده که آشنایی و اقدام به فنون و علوم مورد نیاز جامعه یک واجب کفایی است، یا گاهی ورود برخی پژوهش در برخی از علوم تجربی را در مواردی غیرمجاز می‌شمرد؛ فی‌المثل ممکن است فقهی بگوید پژوهش در شبیه‌سازی انسانی ممنوع است.

رییس مرکز تحقیقات اسلامی مجلس شورای اسلامی چنین رویکردی نسبت به علوم تجربی و تکنولوژیک را تنها منحصر به فقه ندانست و عنوان کرد: در جهان امروز نیز می‌بینیم که مباحثی تحت عنوان اخلاق علمی مطرح شده که در باب دانش‌ها و پژوهش‌هایی که پرداختن گسترده به آن‌ها ممکن است برای جامعه آسیب‌زننده باشد، ورود تجویزکننده یا ممنوع‌کننده پیدا می‌کند.

مبلغی با بیان این که این مباحث به معنای دخالت فقه یا اخلاق به مثابه منبع علم نیست، خاطرنشان کرد: با توجه به این اصل که میزان پرداختن به علم باید اخلاقی و فقهی باشد، حقوق، اخلاق و دین برای تنظیم امور و نه به عنوان منبع یا مبنا بلکه با توجه به ناحیه اثرگذاری علم وارد می‌شوند و احیاناً حدودی را برای آن تعیین می‌کنند. از این جهت این علوم باید مقید به دین و اخلاق باشند. همچنین این علوم در به کارگیری نتایج خود باید پیابند به دین باشند. به تعبیر دیگر این علوم مقید به دین در دو مرحله پژوهش و مصرف نتایج هستند.